

University of Groningen

De Raad van de Prinsen van Oranje tijdens de minderjarigheid van Willem III 1650-1668.

Veeze, B.J.

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1932

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Veeze, B. J. (1932). De Raad van de Prinsen van Oranje tijdens de minderjarigheid van Willem III 1650-1668. Groningen: Koninklijke Van Gorcum.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

TWEEDE HOOFDSTUK

DE RAAD VAN DE PRINSEN VAN ORANJE VOOR 1650

Over het ontstaan van den Raad van de Prinsen van Oranje valt moeilijk iets met zekerheid te zeggen, want gegevens daaromtrent ontbreken nagenoeg geheel; alleen kunnen we uit den titel „Raad” of „Raedtsheer”, die personen in de omgeving van de vroegste Oranjevorsten dragen, opmaken dat er reeds onder de hofhouding van deze menschen waren, wier taak het was hun heer raad te geven in verschillende aangelegenheden; voorzoover we kunnen nagaan vooral in hof- en domeinzaken, misschien in vroegeren tijd ook op politiek gebied, maar dit later in geen geval meer.

Het omvangrijke en zich steeds uitbreidende domeinbezit bracht de noodzakelijkheid met zich mee, dat er personen moesten aangewezen worden, die zich meer speciaal met het bestuur van die domeinen belastten, de opbrengsten daarvan beheerden en toezicht uitoefenden op de rentmeesters, die voor het financieele beheer der bezittingen waren aangesteld. Reeds Engelbrecht van Nassau, die zijn bezit door zijn huwelijk zoo aanzienlijk zag vermeerderd, stuurde personen uit om de rekeningen van de rentmeesters te gaan afhooren en voor zijn goederen te zorgen. Daar dit ook één van de belangrijkste functies van den Raad in de 17e eeuw was, mag men wel concludeeren, dat de Raad in oorsprong toen reeds aanwezig was, al vormde hij toen waarschijnlijk nog niet zoo'n zelfstandig deel van de hofhouding als later het geval was. Van graaf Hendrik van Nassau en zijn zoon René de Châlons, den eersten Prins van Oranje uit het huis Nassau, is bekend, dat zij als adviseurs en bestuurders voor hun goederen „Nassausche Raden” hadden.

Onder Prins Willem I vinden we in eenige stukken den Raad

vermeld als een college, adviseerende in hof- en domeinaan- gelegenheden. In 1554 was bij een nauwkeurig onderzoek ge- bleken, dat de uitgaven van de hofhouding van den Prins, sedert zijn huwelijk in 1551 veel grooter waren geweest dan zijn fortuin gedoogde ¹⁾; ook waren zij aanzienlijk hooger dan die van de hofhoudingen van de graven Hendrik en René: het even- wicht tusschen uitgaven en inkomsten was geheel verbroken. Het onderzoek werd ingesteld door „ceulx du Conseil de Monsieur le Prince d'Orange", die daarover advies uitbrachten en voor- stelden, hoe het best bezuinigd en zodoende het evenwicht weer hersteld kon worden. Ook waren er ernstige onregelmatig- heden gepleegd door eenige rentmeesters van de domeinen. In 1558 werd daarom door den Prins een ordonnantie uitgevaar- digd, waarbij ze alle onder een geregelde en strenge contrôle werden gesteld van „ceulx de nostre Conseil et Comptes" ²⁾.

Een paar fragmenten uit deze ordonnantie kunnen reeds een idee geven van de bevoegdheid, die de Raad toen in deze zaken had:

„En premier, que tous nosdites recepveurs particuliers seront tenez renouveler leur serment es mains de ceux de nostre conseil, que connectons ad ce et jurer qu'ilz et chacun deulx observeront et garderont sans contrevnir aucunement ceste nostre dite ordonnance pour autant qu'il leur touche et non plus avant

Item ne voulons que nosdites recepveurs prennent desdites fermes ou ventes aultres prouffits et emoluments que par nous ou ceulx de nostre dite Conseil leur sera permis et que voulons estre spécifiéz avecq les conditions, sur lesquelles lesdit bail ou ventes se feront. Et des receptes et que nous acquestons par dicaige, achapt et aultre- ment nouveau demeïne, seront les receveurs dicelles tenez de nous obtenir ordonnance expresse pour leurs gaiges desdites nouvelles parties, sans laquelle ne voulons à ladicte cause par nos auditeurs des comptes estre passé aucune chose.

Item voulons et commandons à nosdites auditeurs qu'ilz advisent de reformer tous les comptes de nosdites recepveurs particuliers, qui ne commencent et finissent avecq le comenchement et fin de l'an. Et iceulx faire accorder avecq le comenchement et fin de l'an...

Item seront tous nosdites recepveurs particuliers tenez doresnavant endedans le mois de jenvier en chacun an, envoyer en nostre dite chambre estat bien declaratif de tout ce dont ilz avreront à respondre par leurs comptes et recepte et mise pour l'année que sera lors expirer

¹⁾ K.H.A. 2147. Vgl. RACHFAHL, I, 21 vlg.

²⁾ R. A. *Supplement Nass. Dom.* No. 14; een bundel met het opschrift „dispersiones".

au dernier de Decembre auparavant, lesquelz estatz voulons par ceulx de noz comptes estre veuz et oyz et conferez à leurs comptes derniers...

Item nous voulons et ordonnons semblab[il]ement que dorenavant les comptes de nosdites recepveurs ne soyent oyz et examinez par ung seul auditeur plus que pour une année, mais qu'ilz soyent oyz, examinez et appostillez par lung apres l'aulture, pour parcemoyen mieulx embuvrer ¹⁾ nos affaires à nosdites conseillers et auditeurs des comptes".

Deze ordonnantie, die de algemeene gedraglijn aangaf, waaraan de Raad en de rentmeesters zich tegenover elkander hadden te houden, kan als de grondslag beschouwd worden voor de meer uitgebreide instructie, die de Raad vijf jaren later in 1563 ontving ²⁾. Het is de eerste volledige instructie van den Raad, die we kennen. Hieruit blijkt reeds duidelijk welke taak en bevoegdheden de Raad in dezen tijd had en dat deze toen al grootendeels dezelfde waren als een eeuw later. De voornaamste werkzaamheden waren: het financieel beheer van de domeinen en de hofhouding w.o. het afhooren van de rekeningen; de recht-spraak en het houden van de verpachtingen.

In dezen tijd worden de Raden meestal nog met den titel „Nassausche Raden" vermeld, ook wel naar de plaats, waar ze resideerden ³⁾ als „consiliarii Bredenses". Zij waren in den tijd van ongeveer 1550 drie in getal: Montanus (Steven van den Berghe), Jan van Renesse, drost van Breda, en Hugo Maubus ⁴⁾. Aan hen liet Willem van Oranje het bestuur van zijn goederen nagenoeg geheel over.

Naderhand kwamen er andere personen bij en breidde het college zich uit: in 1564 vinden we in een „Extract uit de generale Reeckeninge van de Domeinen" ⁵⁾ reeds vijf leden vermeld nl. Jan Hovelmans, Steven van den Berch, Jacob Vlas, Willem de Vos en Michiel Piggen, waaraan tevens een plaatsvervangend lid, nl. de auditeur van de rekeningen was toegevoegd. Griffier of secretaris was Vogelsanck en tresorier-generaal Marck van Steelant, die dat gedurende langen tijd onder Willem van Oranje is geweest.

¹⁾ embuvrer = imbiber.

²⁾ „Ordonnantie van Prins Willem I voor de Kamer van Justitie en Rekening te Breda van 16 November 1563", uit de Archives Générales te Brussel, Papiers d'Etat et de l'audience, No. 90, fol. 86—98. Hiervan een copie K.H.A. 2269.

³⁾ RACHFAHL, I, 211 en 212.

⁴⁾ RACHFAHL, I, 149; MEINARDUS, II, passim.

⁵⁾ Los stuk uit een bundel K.H.A. 2147.

In 1578 was de prinselijke Raad ongeveer even groot van samenstelling; in de „Rolle van de domesticquen van Sijn Excie mijn Heer de Prince van Orange” ¹⁾ worden zes personen als „Raedtsheeren” vermeld, nl. Marnix van St. Aldegonde, Pierre l'Oyseleur de Villiers, Thomas Vlas ²⁾, Arend van Dorp, bekend als goed financier, de jurist Joannes Basius en Bruyninck; griffier en tresorier waren dezelfden als in 1564 en tevens waren er nog vier secretarissen w.o. één van de Prinses, die echter niet zoozeer tot den Raad behoorden. Zij vormden een kleine groep van mensen, die steeds aan het Hof te Antwerpen vertoefden en onder elkaar de verschillende werkzaamheden verdeelden: sommigen werden speciaal voor belangrijke zendingen gebruikt, anderen behartigden de financieele zaken van den Prins en beheerden zijn domeinen.

Na zijn dood werden er in 1587 twee „curateurs de la Maison” benoemd (w.o. van Steelant) om volledige orde te stellen op de zaken van het sterfhuis en de rekeningen van de rentmeesters na te gaan ³⁾. Onwillekeurig rijst de vraag, of de Raad na den dood van den Prins direct ontbonden is, dan wel of hij bleef voortbestaan en ook onder die algemeene contrôle viel.

Van Filips Willem weten we, dat hij ook een Raad had. Toen hij in 1603 zijn testament maakte, gaf hij daarin voor de toekomst opdracht aan hen „qui seront lors de nostre Conseil et qui se trouveront à nostre trepas” om „faire mettre avec le magistrat de ceste ville le testament entre les mains de l'heritier nommé” ⁴⁾. Toen hij in 1618 stierf, voerden zijn Raden David Florisse de Riquebond, Trigault, Jean de Accosta en Corneille Mautens zijn laatsten wil uit; Maurits liet zich bij deze gelegenheid vertegenwoordigen door zijn Raad Valkenborch ⁵⁾.

Zooals we boven reeds zagen ⁶⁾, hadden de drie broeders Filips Willem, Maurits en Frederik Hendrik, na vele oneenig-

¹⁾ Los stuk K.H.A. 2147: „Rolle van de domesticquen van syn Excie myn Heer de Prince van Orange, Grave van Nassau”, 1578.

²⁾ Niet Vlos, zooals Blok, *Willem van Oranje*, II, 105.

³⁾ *Nass. Dom. Suppl.* 14.

⁴⁾ „L'affaire de la succession des biens d'Orange”, Cologne 1704, 111. Ook bepaalde hij verder, dat „ceulx de mon conseil, qui pour lors seront trouvez en mon service” de testamentaire executeurs zouden zijn, (ib. 114).

⁵⁾ Ib. 120.

⁶⁾ Zie blz. 10.

te informeren nopende d'incompsten van onse respective domeinen als andere met den gevolge ende aencleven vandien, egeen uitbesondert, alomme waer dat die gelegen sijn ofte behooren, als ook ophet employende bestedinge van de voorszeyde incomsten van onse domeinen als andere mitsgaders te beramen een voet ende ordre voor het toecomende daerinne te observeren, redresserende ten dien fijne ofte dresserende van nieuws naer gelegentheyt soodanige concepten van reglementen oft instructien als ons voor onsen meesten dienst soude mogen aengenaem sijn ende bevallen ende om sulx met een goet fatsoen te entameren ende beginnen, daerin voort te varen, oock ten spoedichsten ten gewensten eynde te brengen". Musch zou de eerste stem hebben, Van Berckel de tweede en Pauw de derde, terwijl de besluiten met meerderheid van stemmen zouden genomen worden. De vergaderingen zouden of 's morgens of 's middags gehouden worden op nader vast te stellen uren. Daarnaast kregen ze „volcomen macht ende speciael bevel om..... voor haer te bescheyden, dachvaerden ende assigneren alle onse officieren ende beampten te samen ofte eenige van dien int bysonder van wat conditie, staet, qualiteyt ofte gelegenheyt" en hun dan verschillende vragen te stellen, waarop ze moesten antwoorden, terwijl de griffier alle bescheiden ter beschikking van de commissie moest stellen ¹⁾).

Voorwaar, een eigenaardige beschikking, wanneer juist speciaal voor de financieele aangelegenheden van de domeinen en de hofhouding een permanent college bestaat: de Raad, tot wiens bevoegdheden, volgens zijn instructie, het volledig beheer van het huis en de domeinen behoort. Het is te begrijpen dat „de andre of ordinaris Raden" daarover zeer verwonderd waren „ende konden qualyck begrijpen, dat de heer Musch soude meer kennisse of verlichtinge hebben om sulcken redresse te doen als des Princen ordinaris Raden ende Reeckenmeesters, die deselve soo veele jaren hadden gemanieert". De intrigerende Musch zal in dit alles wel grooten invloed op Willem II hebben gehad, want hij beloofde den Prins zijn best te zullen doen, dat de provinciën het aan hem verschuldigde tractement zouden betalen en reeds was hij bezig om eenige van de voornaamste

¹⁾ 22 Oct. 1648 — *Nass. Dom.* 600.

gecommitteerden in die richting te bewerken door telkens, wanneer zij naar de provincie teruggingen, deze zaak bij hen aan te bevelen en hun „geschreven mémoires” mee te geven, met de verzekering van 's Prinsen goede gezindheid jegens allen. „Ende door dit middel raecte hij soowel bij den Prince als bij de gecommiteerdens in groot crediet: want syn Hoogheyt konde geen grooter dienst geschieden als door 't betalen van zijn schulden: ende den Gecommitteerden was veel gelegen aan des Princen gunst; ende beyde wiert op dese wyse dependent gemaect aen den Griffier, 't welck hem groot aensien, ja de principale directie in den Staet gaf; edoch oock tegelyk verweckte veel afgunst” merkt Aitzema zeer karakteristiek op ! ¹⁾ Musch zal hier zeker geen nadeel van hebben gehad!

Terwijl Jorissen nu veronderstelt, dat de ontevredenheid van den Raad over 's Prinsen handelwijze de reden zou kunnen geweest zijn van zijn ontslag, meent Worp, dat de Prins, daartoe aangezet door Musch, zijn Raad heeft ontbonden en hem daarna weer aangesteld. In beide gevallen zou dus dit ontslag na October 1648 moeten hebben plaats gehad, wat echter niet is gebeurd, want uit een brief, dien Mazarin 15 October 1647 aan de la Thuillerie stuurde ²⁾, blijkt ons dat het reeds eerder moet geweest zijn. Deze brief werd geschreven in den tijd, dat Frankrijk alle mogelijke moeite deed om den Prins te steunen in zijn verzet tegen het sluiten van den vrede met Spanje. Hierin wordt ons verteld, dat de Prins juist toen den Raad zijn ontslag had gegeven, wat Mazarin als een treffend bewijs beschouwde van 's Prinsen gevoelens voor Frankrijk. Het schijnt, dat in het bijzonder De Knuyt, op zijn andere collega's in den Raad, invloed uitgeoefend heeft om den Prins gunstig te stemmen voor den vrede, wat dezen echter niet aangenaam was en misschien de oorzaak is geweest van het ontslag.

De genoemde commissie bleef tot 1653 in functie en legde toen haar taak neer, zich verontschuldigend bij de voogden, dat zij alles had gedaan wat in haar vermogen was, maar dat zij „om verscheidene consideratien” het beter oordeelde haar mandaat en de haar ter hand gestelde bescheiden weer terug te geven.

¹⁾ AITZEMA III, 280.

²⁾ Archives, 2e serie IV, 244 en 246. De dateeringen van deze brieven lijken mij onbetrouwbaar.

Die „consideratien” kennen we evenmin als de resultaten van haar werkzaamheden, als die er geweest zijn. Juni 1653 voteerde de Raad 3000 gld., om daarvoor een „silverwerck” te laten maken en aan de commissie te schenken, als blijk van erkentelijkheid voor haar goede diensten.

Bij de wederaanstelling van den Raad, die moet hebben plaats gehad in 1647, werd deze samengesteld uit vijf leden, waarvan vier een officieele commissie ontvingen nl. Herbert van Beaumont, David de Wilhem, Cornelis Pauw en Adriaan de Knuyt ¹⁾. Huygens kreeg geen commissie: de Prins zei hem, dat hij die voor hem niet noodig oordeelde, daar het ontslag voor hem eigenlijk niet bedoeld was geweest en hij hem steeds als zijn Raad had beschouwd door hem direct weer in zijn dienst te nemen, en wat verder ook wel daaruit bleek, dat hij hem meermalen met een politieke opdracht buiten 's lands stuurde, terwijl dan in de officieele stukken voor zijn naam altijd als titel stond: „Raad en Rekenmeester” ²⁾. Ook staat zijn naam op de presentielijst in de notulen steeds vermeld ³⁾.

Bij den dood van Willem II bestond de Raad uit zes leden: nl. de bovengenoemden en ook Mr. Quirijn van Strijen, die in Maart 1648 was aangesteld. Wanneer in het later getroffen accord in den voorgedijstrijd (13 Aug. 1651) staat vermeld, dat de Raad in dezen tijd vijf leden had, moet dit aldus worden opgevat, dat dit vijf leden „met commissie” waren; daarnaast had ook Huygens voortdurend zitting, zoodat de Raad in dezen tijd feitelijk uit zes leden bestond.

Den 15den Maart 1647 was ook nog Heilersieg tot lid van den Raad benoemd: na het ontslag van het college werd hij niet opnieuw aangesteld, maar woonde toch nog tot het jaar 1651 zoo nu en dan de vergaderingen bij.

¹⁾ De vier commissie-acten van 4 November 1647 in *Nass. Dom.* 599. Die van Huygens is hier niet bij, waaruit m. i. blijkt, dat we hier niet te doen hebben met de gewone acte van aanstelling, die Willem II, na den dood van Frederik Hendrik, wellicht verleend heeft.

²⁾ Vgl. *Briefwisseling*, No. 5168, (13 Aug. 1651): „Il est vray que j'ay esté cassé avec tous les autres, mais mon maistre, disant d'abord, que cela ne me touchoit point, comme il l'a repeté fort souvent, m'a des aussitost par là reprins en service, employé en ce service et tousjours reconnu et nommé son conseiller, ainsi portoit ma commission pour Bourgogne, ainsi celle pour Bruxelles, ainsi celle pour Oostfrisc”.

³⁾ Arend van Dorp, die tijdens het bewind van Frederik Hendrik diens opperhofmeester was, had echter in 1647 geen zitting in den Raad, zooals Worp beweert: *Gedichten van Huygens*, Groningen 1893, II, 146, n. 4.